

<https://doi.org/10.62837/2024.6.216>

SEVİNC ƏZİZOVA
214 saylı tam orta məktəb
Əzim Əzimzadə küç., 18
e-mail: azizovasevinc1111@gmail.com

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ AUDIO VƏ VİDEOMATERİALLARDAN İSTİFADƏ METODİKASI

Xülasə

Orta və ali məktəblərdə şifahi nitqin inkişaf etdirilməsi istiqamətində işin məqsədyönlü, planlı şəkildə həyata keçirilməsi olduqca vacibdir. Danışq dilinin xüsusiyyətlərini, tədris edilən dildə şifahi nitqi nəzərə almadan dilöyrənənlərdə öyrənilən dil haqqında tam şəkildə təsəvvür yaratmaq və onların kommunikasiya prosesinə uğurlu şəkildə qoşulmasını təmin etmək qeyri-mümkündür. Danışq dilinin xüsusiyyətləri keçirilən praktik dil dərslərinə integrativ şəkildə daxil edilməlidir. Eyni zamanda, ingilis dilini tədris edən müəllim şifahi nitqin formalaşdırılması prosesində onların hansı problem və çətinliklərlə üzləşə biləcəklərini ehtimal etməli və şifahi nitqin aşılınması prosesini həmin amilləri nəzərə almaqla təşkil etməlidirlər. İşin məhz bu istiqamətdə qurulması dilöyrənənlərə lazımı nəzəri bilikləri mənimsəməyə və mükəmməl şəkildə mənimsənilmiş biliklərdən praktik məqsədlərlə istifadə etmək üçün səmərəli şərait yaradır. Orta və ali məktəblərdə ingilis dilini tədris edən müəllimlərin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri tədrisin keyfiyyətini yüksəltməkdir. Dilöyrənənlərin təlim prosesinə fəal iştirakçı qismində cəlb edilməsini təmin edən şərtlərdən ən önəmlisi ingilis dilinin tədrisi prosesinin onların tələbat və ehtiyaclarına, yaş səviyyəsinə, və eləcə də onların maraq dairəsinə uyğun olan tərzdə qurulmasıdır. Bu da xarici dil tədrisinin və təhsilin keyfiyyətinə bilavasitə təsir göstərən şərtlərdən biridir.

Başqa sözlə desək, dil mütəxəssisi, ilk növbədə xarici dil müəllimi kommunikativ cəhətdən səriştəli olmalıdır. Məhz bu səbəbdən orta və ali məktəblərdə dilöyrənənlərə şifahi nitq vərdişlərinin aşılınmasına xüsusi diqqət yetirilməsi olduqca vacibdir. Əgər dilöyrənənlər ingilis dilindən fikir, ideya və informasiya mübadiləsi məqsədilə istifadə edə bilmirlərsə, linqvistik biliklərin əldə edilməsi tamamilə mənasız və nəticəsiz olur.

Açar sözlər: innovasiya, dil, metod, texnologiya, nitq

Orta və ali məktəblərdə xarici dili tədris edən müəllimlərin, xüsusilə də qloballaşan dünyada əsas ünsiyyət dili olan ingilis dili müəllimlərinin tədris edilən dildə verbal və qeyri-verbal davranışları dilöyrənənlər üçün örnək olmalıdır. Kommunikasiya interaktiv proses olub, insanlarla ünsiyyət qurduqda daha mənalı olur. İnsanlarla ünsiyyət qurarkən biz təkcə danışmır, həmçinin qarşımızdakını dinləyir və qəbul etdiyimiz informasiyaya münasibət bildiririk. Görkəmli metodistlərdən biri olan Penni Ur "A course in language teaching" kitabının "Real-life listening in the classroom " bölməsində qeyd etmişdir ki, dilöyrənənlərin dinləmə

bacarıqlarının inkişafı audio materialların düzgün seçilməsindən asılıdır. Beləliklə, şagirdin yaşı, intellektual, bilik, məntiqi səviyyəsini nəzərə alaraq uyğun olan müxtəlif tədbirlərin təşkili, tədrisə uyğun oyunların və yarışların keçirilməsi, şəkillər, əşyalar, video və müasir texnologiyalarla dərslərin tədrisi daha təqdirə layiq hesab olunur. Burada da müəllimin pədaqoji ustalığı önə çəkilir. Çünki vasitələrin düzgün seçilməməsi tam əks nəticəyə gəlib çıxara da bilər. Şagirdlərdə motivasiya əvəzinə demotivasiya da yarada bilər. Təqdim edilən materiallar müasir, cəlbedici, problem xarakterli, şagirdlər üçün maraqlı və rəngarəng olmalıdır[1,s.136]. Belə olduğu halda motivasiyanın yaradılması üzrə aparılmış işlər onların fəaliyyətlərini istiqamətləndirən, onları stimullaşdıran və bütövlükdə dil tədrisi prosesini daha səmərəli şəkildə təşkil edilməsinə və daha uğurlu nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Dilöyrənənlərin sadəcə dinlədikləri parçadan zövq almaq və kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün istifadə etdiyi dinləmə növü ekstensiv dinləmədir[2, s. 46]. Bir çox təhsilçilərin dinləyib anlamamaq kimi problemi vardır. Əgər şagird dinlədiyi mətnin və ya dialoqun hər hansı hissəsini anlamırsa, bu onun demotivasiyasına gətirib çıxarır. Hər bir dil səviyyəsinə uyğun olan belə qısa mətnlər isə onların dilöyrənənlər tərəfindən rahat mənimsənilməsinə kömək edir. Müəllim hər hansı materialı seçərkən bir çox amilləri nəzərə almalıdır. Ən başlıca amil burada dil səviyyəsidir. Hər bir audio material şagirdlərin dil səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Əks təqdirdə dərslərin prosesində istifadə olunan materiallar heç bir nəticə vermir. C.Harmer intensiv dinləmə zamanı istifadə edilən audio materialların müsbət və mənfi cəhətlərini vurğulamışdır. Audio materiallardan istifadə müxtəlif danışıq formalarını eşitməyə şərait yaradır, fərqli danışıq tərzləri ilə yaxından tanış olan şagird dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətdə olarkən heç bir problem yaşamır. Lakin audio materiallardan istifadə heç də həmişə problemsiz keçmir. Bəzən sınıfdə akustik problemlər yarana bilər. Belə olan halda onlar audio mətni tam eşitmədiklərinə görə anlaya bilmirlər[2, s.45]. Bəzən təhsilçilər hər hansı söz və yaxud da ifadəni anlamadıkları üçün dinlədikləri mətnin məzmununu da dərk edə bilmirlər. Söz və ifadələrin tam şəkildə başa düşülməməsinə başlıca səbəb bəzi səslərin fərqli tələffüz edilməsidir. Danışıq zamanı səslərin bəzilərinin assimilyasiya prosesində təhrif edilməsi problemlərə yol açır. Bu səbəbdən dilöyrənənlər tələffüz edilən söz və ifadənin nə olduğunu anlamaqda çətinlik çəkirlər.C.Harmer problemin həllinə dair iki yol göstərmişdir. İlk növbədə, onlara nümayişlər, diaqramlar və izahat vasitəsilə səslərin danışıq prosesində necə ifadə olunduğunu göstərə bilərik. Daha bir həll yolu dinləmə prosesində təhsilçilərin diqqətini bu səslərə yönəltməkdir. Onlar təhrif edilən səsləri tam eşitsinlər deyə biz konkret bir parçanı təkrar-təkrar onlara dinlətdirə bilərik. Bu şagirdlərin səslərə alışmasını təmin edəcəkdir. Onlar dinləmə ilə bərabər şagirdləri görüntü ilə də təmin edir. Lakin bəzi hallarda videomaterialların istifadəsi də problemsiz ötürür.

Bundan əlavə, o, dil bilmə səviyyəsi aşağı olanlar üçün mürəkkəb strukturlu qaydaların, sürətli danışıq tempinin və qabaqcıl səviyyəyə aid olan idiomatik ifadələrin istifadəsinin bir çox çətinliklər yarada biləcəyini qeyd etmişdir. Buna görə,

yanlış videomaterialların seçilməsi materialdakı məlumatın düzgün təhlil edilməməsinə gətirib çıxara bilər. Dilöyrənmə prosesində audio və videomaterialların istifadəsinə dair qarşıya çıxan problemləri aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

1. Texniki problemlər

Audio və videomateriallardan istifadə prosesində texniki avadanlıqlarla işlədiyimizi nəzərə alsaq, texniki problemlərin qaçılmaz olduğunu anlama bilərik. Videomaterialların proyektorlar vasitəsilə işıqlandırılması zamanı lampalarda yaranan problemlər görüntünü mümkünsüz hala gətirir. Power Point slaydlarından istifadə zamanı şriftin ölçülərinin və ya rənginin standartlara uyğun olmaması çətinliklər törəmə bilər.

2. Diqqətin yayılması

Bəzi hallarda texniki avadanlıqlar belə dilöyrənmələrin diqqətinin yayınmasına səbəb ola bilər. Məsələn, proyektorlardan gələn xüsusi effektlər və ya işıqlar dilöyrənmələrin diqqətini çəkmə və videodakı məlumatın tam şəkildə mənimsənilməməsinə səbəb ola bilər. Başqa bir problem isə slaydlardakı məlumatın mürəkkəb və çox olması ilə bağlıdır. Təqdim edilən videomaterialdakı parçanın mürəkkəb, dilöyrənmələrin dil səviyyələrinə uyğun olmaması onların demotivasiyasına və diqqətlərinin yayınmasına səbəb ola bilər.

3. Xərc

Proyektor, kompyuter və başqa texniki vasitələrdən istifadə maddi cəhətdən müxtəlif problemlər törəmə bilər. Bu vasitələrin çox bahalı olması səbəbindən bəzən alınması və istifadəsi mümkün olmur. Bütçə məhdudlaşdırılması üzündən bəzi məktəblərdə də hər bir sinif üçün kifayət qədər audiovizual avadanlıqlar olmaya və ya mövcudluğu məhdudlaşdırıla bilər.

4. Vaxt

Audiovizual materialların hazırlanması kifayət qədər vaxt apara bilər. Materialın hazırlanması dedikdə biz keçilən mövzuya uyğun videoların və ya film parçalarının tapılması, buna uyğun olaraq dərs planının yazılmasını nəzərdə tuturuq.

5. Məkan

Texniki avadanlıqların istifadəsi zamanı ortaya çıxan başlıca problemlərdən biri də otaqlarla bağlı olur. Bəzən otaqların çox böyük olması nümayiş etdirilən videonun hamı tərəfindən izlənilməsinə və yaxud da istifadə edilən audio materialın hər kəs tərəfindən eşidilməsinə mane törəmə bilər. Başqa bir problem isə sinif otaqlarının işıqlandırılması ilə bağlıdır. Çox işıqlı otaqlarda proyektorun istifadəsi mümkünsüz ola bilər. Günəş işığının çox olması səbəbindən proyektor vasitəsi ilə təqdim edilən video və ya slaydların keyfiyyəti aşağı düşə bilər. Bu problemi yaşamamaq və yüksək keyfiyyətli səs və görüntü təqdim etmək üçün müəllim dərs keçəcəyi otağı əvvəlcədən nəzərdən keçirməli və lazımı gəldikdə otağı dəyişməlidir.

Beləliklə, müzakirələr sinif saatlarının maraqlı təşkilini dəstəkləyir.

Məlumdur ki, xarici dilin öyrənilməsində müəllimin rolu böyük və danılmazdır. Müəllimin vacib rollarından biri də onun informasiya mənbəyi olmasıdır. Müəllim şagirdlərin dinləmə və anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək,

onları videomateriallarla təmin etmək üçün müxtəlif mənbələrdən, internet resurslarından istifadə edərək xarici dildə olan videolar, qısa metrajlı filmlər izləməyi məsləhət görə bilər. C.Harmer eyni adlı kitabda, siniflərdə videomaterialların istifadə metodikasından da danışmışdır. O, videomateriallardan səmərəli şəkildə istifadə etmək üçün bir neçə üsul göstərmişdir:

- Fast Forward (sürətlə irəli çəkmək) – Bu üsuldan istifadə edərək müəllim filmdən bir parçanı və yaxud bir videoroliki sürətlə irəli çəkir. Videorolik bitdikdən sonra müəllim şagirdlərdən bu videonun nə haqqında olduğunu və personajların nə dediyi haqqında məlumat alır. Bizim fikrimizcə, belə üsuldan istifadə şagirdlərə videonu izləyərkən diqqətini onun əsas və vacib hissələrinə istiqamətləndirmək və videodan danışılan mövzunun məğzini anlamağa imkan yaradır.

- Silent viewing (for language) – səssiz izləmə- Bu üsuldan istifadə edərək müəllim dilöyrənənlərə səssiz şəkildə, lakin normal sürətdə filmi izləməyə şərait yaradır. Film parçası bitdikdən sonra o şagirdlərdən personajların nə haqqında danışdıqlarına dair ehtimallar irəli sürməyi istəyir. Hər bir şagirdin cavabını aldıqdan sonra, müəllim film parçasını yenidən, lakin səsli şəkildə oynadır və beləliklə, onlar ehtimallarının doğru olub olmadığını yoxlayırlar. Belə üsuldan istifadə edərək, müəllim şagirdlərə ünsiyyət zamanı təkcə deyilən sözlərə deyil, həmçinin jestlər və mimikaya da fikir verməyi öyrədir.

- Freeze frame: (stop-kadr) – burada isə müəllim, videonu hər hansı hissəsində dondurur və dilöyrənənlərdən növbəti səhnədə nə baş verəcəyini və yaxud personajın növbəti səhnədə nə deyəcəyini soruşur. Bu üsul da digər üsullar kimi kommunikativ bacarıqların formalaşmasında böyük rol oynayır. Şagirdlər artıq situasiyadan və yaxud ünsiyyətdə olduqları şəxsin mimika və jestlərindən onun nə deyəcəyini əvvəlcədən təxmin edə bilər və bu biliyə əsaslanaraq ünsiyyəti davam edə bilərlər [2, s.45]. Müəllim hər hansı audio materialı dinlətməzdən əvvəl mütləq materialı dinləmələrinin səbəbini, dinlədikləri parçadan hansı informasiyanı əldə etməli olduqlarını əvvəlcədən bildirməlidir. Belə olan halda şagird dinlədiyi parçanın hansı hissəsinə daha çox önəm verməli olduğunu bilir və artıq bu hissəyə fikrini cəmləyərək, informasiya əldə etməyə çalışır. Qarşısında qoyulmuş məqsədlər onun motivasiyasını qaldırmağa qadirdir. Məqsədlər müxtəlif şəkildə qoyula bilər. Onlardan biri əvvəlcədən hazırlanmış suallardır. Müəllim hər hansı parçanı dinlətməzdən əvvəl, onu suallarla tanış edir və dinləyəcəyi parçadan konkret sualların cavabını tapmağı tapşırır. Belə olan halda şagird məlumat üçün bütün parçanı dinləyir, suallara cavab tapa biləcəyi hissəyə isə daha çox önəm verərək daha diqqətlə dinləməyə və anlamağa çalışır. Təlimin yeni texnoloji proseslə aparılmasında müəllim təşəbbüskarlığı və fərdi nümunəviliyi, problemə yaradıcı yanaşması ən vacib şərtlərdəndir. Müəllim öz təşəbbüs və qənaətlərini aktiv tərəfin-təhsilənlərin fikir və fəaliyyətləri ilə birləşdirdikdə, başqa sözlə, düzgün ümumiləşdirilmə apardıqda, tədrisi interaktiv (birgəfəaliyyət, əməkdaşlıq, qarşılıqlı kollektiv iş) səmtə istiqamətləndirdikdə təlimin texnoloji səmərəsi daha üstün olur.

Texnoloji prosesə sistem halında yanaşmaqla həm təhsilalanların idrakının formalaşmasına, fəaliyyət çevrəsinin genişlənməsinə, həm də müəllim novatorluğunun məkan və zaman daxilində yeni keyfiyyətlərlə görünməsinə əlverişli şərait yaradılmış olur [3, s.34].

Orta və ali məktəblərdə xarici dilin tədrisinin ən başlıca məqsədi dilöyrənənlərdə ünsiyyət vərdişlərinin formalaşdırılmasıdır. Ünsiyyət vasitələri dedikdə, biz təkcə danışmaq bacarıqlarını deyil, həmçinin dinləmə bacarıqlarını da nəzərdə tuturuq. Təəssüflər olsun ki, bəzən dilöyrənənlər öz fikirlərini ifadə etmək bacarığına malik olsalar da, dinləyib-anlama bacarıqlarının olmaması səbəbindən ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkirlər [3, s. 21].

ƏDƏBİYYAT

- 1.Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993,47, 2, p. 136-143
- 2.Harmer J. English Language Teaching, 2005, pp. 45-46
- 3.Jack C. Richards. Communicative Language Teaching Today. Cambridge University Press, 2006, 471 p.

Azizova Sevinj

The methodology of using audio and video materials in ELT

Summary

The article deals with the role of audio and video materials in developing communicative competence in language faculties and working out effective ways of listening skills. Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication. Language learners are often too embarrassed or shy to say anything when they do not understand another speaker or when they realize that a conversation partner has not understood them. Instructors can help students overcome this reticence by assuring them that misunderstanding and the need for clarification can occur in any type of interaction, whatever the participants' language skill levels. Instructors can also give students strategies and phrases to use for clarification and comprehension check. By encouraging students to use clarification phrases in class when misunderstanding occurs and by responding positively when they do, instructors can create an authentic practice environment within the classroom itself. As they develop control of various clarification strategies, students will gain confidence in their ability to manage the various communication situations that they may encounter outside the classroom. The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented systematic. It will make the process of teaching oral speech more effective. While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goals of the article is to detect and find out the reasons of literature. The author

emphasizes its role in methodology. Since its emergence this notion caught the attention and new researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the process clearly. At that time we use the language more competently.

Key words: innovation, language, method, technology, speech

Азизова Севиндж

**Методика использования аудио и видео материалов на преподавании
английского языка**

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы обучения устной речи на английском языке. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Процесс обучения английскому языку в целом и процесс обучения устной речи должен базироваться на коммуникативно - функциональном принципе. Обучение устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. В анализе большое внимание обращено на фактом, полученные из литератур. Ссылаясь на работы ученых исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает воспоминать смысл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Одной из основных целей изучения языка является овладение умением эффективно общаться на изучаемом языке. Внедрение новых идей в практику преподавания очень важно и актуально в нашей ситуации, так как владение языком сегодня является одним из необходимых условий для профессионального развития, и изучающие язык стремятся к овладению английским языком как средством общения. В данной ситуации необходимо владеть речевыми умениями на довольно высоком уровне, достаточном для того, чтобы иметь возможность делиться опытом и обмениваться идеями с коллегами и партнерами. Говоря знания преподавателей языка должны носить активный характер. Они должны быть готовы применить их, интерпретировать и адаптировать их применительно к конкретным ситуациям обучения и согласно интересам и потребностям своих студентов.

Ключевые слова: инновация, язык, метод, технология, речь

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**